https://doi.org/10.15407/np.75.503
УДК 821.161.2-92Леся Українка:323.28]-047.37

Юрій Беззуб,
старший викладач,
Київський столичний університет імені Б. Грінченка
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, Київ, 04053, Україна
e-mail: y.bezzub@kubg.edu.ua
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8259-4978
Web of Science Researcher ID: GNM-9515-2022
Scopus Author ID: 57218449833

Ірина Беззуб,
науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: irabezzub@ukr.net
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3561-5991
Web of Science Researcher ID: GNP-5437-2022

«НЕВОЛЯ ЩЕ МЕРЗОТНІША, КОЛИ ВОНА ДОБРОВІЛЬНА». ПАМФЛЕТ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «ГОЛОС ОДНІЄЇ РОСІЙСЬКОЇ УВ'ЯЗНЕНОЇ»

Досліджено публіцистичний твір Лесі Українки «Голос однієї російської ув'язненої», написаний у 1896 р. Простежено історико-політичний контекст його появи, зокрема візит Миколи II до Франції та захоплення ним французькою культурною елітою, що викликало обурення поетеси. Розкрито ключові ідейні акценти твору: засудження добровільного рабства митців, викриття імперської пропаганди, утвердження моральної переваги свободи над деспотією.

Доведено, що памфлет є важливим документом про становлення громадянської позиції Лесі Українки та її європейського світогляду, актуальним і в сучасних суспільно-політичних реаліях.

Ключові слова: Леся Українка, памфлет, «Голос однієї російської ув'язненої», французько-російські відносини, культурна еліта, європейський контекст, свобода й деспотія, громадянська позиція.

© Ю. Беззуб, І. Беззуб, 2025

Листи Лесі Українки мають виняткове значення не тільки для віддзеркалення автобіографічного образу чи розуміння творчості поетеси, а й для осмислення її світосприйняття, «особистої ідеології», тобто системи переконань, цінностей, життєвого, наукового, громадсько-політичного світогляду. Поштовхом до написання цієї розвідки став лист Лесі Українки 6 (18) листопада 1896 р. до Л. Драгоманової, дружини її рідного дядька М. Драгоманова. З першого погляду, це коротке звернення до дядини містить чимало неясної сучасному непосвяченому читачеві інформації. Леся Українка писала: «Дорога моя дядино! Користуюсь оказією і посилаю сеє “не любо, не слушай” через границю, просячи далі відправити почтою до Вас. А Вас прошу довідатись адреси “La Réforme” або якої иншої французької газети чі журнала радікального чі соціалістичного напрямку (такої, щоб була не franco-russe) і послати туди, не гаючись, оцю штуку. Попросіть від мене Ліду (старша донька Драгоманових. – Прим. Ю. Б., І. Б.) переглянути се, чі нема там чого надто варварського. Але відправити я вже попрошу Вас самих, а то Ліда за різними справами може забути про сю дрібницю. Спізнилась я трохи з посилкою сею, та коли ж часи у нас тепер nec plus ultra [надзвичайно (лат.). – Прим. Ю. Б., І. Б.] подлі, приходиться вертатись до Спартакувського способу листування! “Да, были хуже времена, но не было подлей”! А все-таки мені хочеться, щоб з Росії дійшов хоч один протест проти такої профанації поезії і хисту, якої допустилися французи сей рік у Версалі… “Молчание – знак согласия”, – так думали, певне, ті студенти росс[ійські], що послали протест проти поздравлення їх з коронацією від бельгійських студентів. Не знаю, чі Ви читали сей протест. Він був надрукований в “La Réforme” і передрукований в “Житі і Слові”. Простіть, що тут скінчу, дуже багато треба сьогодні писати, ще не знаю, чі вспію переписать до виїзду закордонного добродія. …Передайте, будьте ласкаві, Ліді мою записку…» [1, с. 439; 2, с. 418–419]. Звичайно, справу прояснюють супровідні коментарі до листа. Однак виявляється, що цей епістолярний епізод може бути початком для відтворення цікавої історії появи одного з найяскравіших публіцистичних творів 25-річної Лесі Українки.

За відомостями О. Косач-Кривинюк, рідної сестри й укладачки літопису-хронології життя і творчості Лесі Українки, до цього листа

поетеса додала допис (у листі – «оця штука» та «…протест проти такої профанації поезії і хисту, якої допустилися французи сей рік у Версалі…» [1, с. 439; 2, с. 418]. «Штукою» був відкритий лист Лесі Українки до французької громадськості під заголовком “La voix d’une prisonniére russe. Petite poéme en prose, dédiée aux poètes et artistes qui ont eu l’honeur de saluer le couple Impérial Russe á Versailles” («Голос однієї російської ув’язненої. Маленька поема в прозі, присвячена поетам і артистам, що мали честь привітати імператорське російське подружжя у Версалі») [3, с. 367; 4, с. 397–403].

Як видно з листа, матеріал призначався для публікації в газеті “La Réforme” або одному з французьких періодичних видань радикального чи соціалістичного напряму без «проросійської» позиції [1, с. 439; 2, с. 418].

Згадані лист та додана до нього стаття Лесі Українки добре відомі дослідникам. Але, оскільки час неминуче приховав багато обставин їх написання, спробуємо відтворити принаймні основні історичні події, з якими пов’язане походження цих текстів. Отже, **мета** цієї статті, крім аналізу змісту безпосередньо документів, полягає в дослідженні історичного середовища, що їх спричинило. Реконструкція власне історичного й поточного для Лесі Українки європейського, російського, українського контекстів походження цих текстів видається важливою, оскільки увиразнює процес формування світогляду, моральних цінностей молодої письменниці.

За інформацією О. Косач-Кривинюк та інших дослідників, достеменних відомостей про своєчасну публікацію “La voix d’une prisonniére russe” у Франції немає [3, с. 372; 5; 6]. Редактори «Хронології…» О. Косач-Кривинюк додають, що французькою мовою його «вперше надруковано у 8 числі газети “Слово” за 1946 р. (м. Регенсбург), а потім 1947 р. у Львові» [3, с. 372]. У свій час радянські видавці «не помітили» регенсбурзького видання [5], тому в т. 8 12-томного зібрання творів Лесі Українки (1977), де відкритий лист надруковано обома мовами [7, с. 15–18], стверджується, що твір «подається вперше за машинописною копією, зробленою сестрою Лесі Українки О. Косач-Кривинюк ([Інститут літератури ім. Т. Шевченка НАНУ] ф. 2, № 934) [7, с. 292]. Першу публікацію

тексту українською мовою здійснено в книжці «Леся Українка. Неопубліковані твори. Львів: Вільна Україна, 1947. С. 121–123» [5].

«Маленька поема в прозі» під назвою «Голос однієї російської ув'язненої» є відкритим листом Лесі Українки до французької громадськості, по суті, політичним памфлетом, спрямованим проти гостинності тих діячів французької культури, які брали участь в офіційних торжествах на честь російського царя Миколи II під час його відвідин Франції 23 вересня (5 жовтня) – 27 вересня (9 жовтня) 1896 р. в рамках великої подорожі Західною Європою.

Перед тим, як висвітлити атмосферу вояжу російського імператорського подружжя до республіканської Франції та реакцію на нього Лесі Українки, ескізно означимо кілька важливих моментів, пов'язаних із перебуванням на престолі нового царя на момент візиту [зійшов на престол 21 жовтня (2 листопада) 1894 р., після раптової смерті його батька Олександра III]. Вони важливі для розуміння обставин появи памфлету Лесі Українки.

Події, про які йтиметься далі, були добре відомими Лесі Українці, оскільки вона уважно слідкувала за російською та закордонною пресою. Зміна персонажів на російському престолі загострила в політичних колах сподівання на реформи державного й суспільного життя. За трансформацію державного ладу традиційно виступали земства, хоча жодне з них не висунуло чіткої вимоги про зміну форми правління, запровадження повного народного представництва, установчих зборів тощо. Проте вже на початку 1895 р. стала помітною впевненість Миколи II в тому, що на його владу «готується замах», тому на зустрічі з депутаціями від дворянства, земств і міст він, між іншим, заявив: «Мені відомо, що останнім часом звучали в деяких земських зборах голоси людей, які захоплювалися безглуздими мріями про участь представників земства у справах внутрішнього управління. Нехай всі знають, що я, присвячуючи всі сили свої благу народному, охоронятиму основи самодержавства так само твердо і неухильно, як охороняв їх мій незабутній покійний батько» [8, с. 47–48]. Це стало початком не тільки загального охолодження до Миколи II, а й заклало підґрунтя майбутнього посилення визвольного руху.

14 (26) травня 1896 р. в Москві за участі численних делегацій від європейських держав та «представників всіх станів і народів»

відбулася коронація («вінчання на царство») імператора Миколи II та імператриці Олександри Федорівни (Аліси Гессенської). На 18 (30) травня 1896 р. на Ходинському полі на честь коронації було заплановано «народні гуляння» та вручення «царських подарунків» усім охочим. Загалом було підготовлено 400 тис. «царських гостинців» [пам'ятний емальований кухоль, однофунтова (400 г) булка, пів фунта ковбаси; вяземський пряник; мішечок із 3/4 фунта солодощів; барвиста ситцева хустка тощо], проте кількість охочих виявилася значно більшою. Серед населення поширилися чутки про те, що роздаватимуть чашки, наповнені сріблом і золотом; селяни вірили, що їм подарують коня та корову. До ранку на Ходинському полі зібралося вже близько 500 тис. осіб. Царське «обдаровування» мало пройти впорядковано з 10 до 14 год, коли «до народу» мало прибути царське подружжя. Проте вже на світанку натовп почав штурмувати «пункти роздачі», спричинивши дику тисняву та, як наслідок, масову загибель людей. За офіційними даними, близько 1,5 тис. осіб загинуло і 1,3 тис. зазнали фізичних ушкоджень; за неофіційними – кількість жертв становила від 4 до 6 тис. [9; 10; 11].

Присутній на коронаційних урочистостях на Ходинському полі журналіст паризької газети "Temps" П. д'Альгейм залишив такі спогади: «Підступаю до бараків. …Трупи, цілі гори трупів усюди вздовж стін бараків. Почорнілі, набряклі, з розкинутими руками і ногами, з розпухлими головами, з голими животами, що роздулися, мов кулі. Величезні, важкі руки вп'ялися в горлянки. Тіла сплелися між собою; всюди слоноподібні, страшні рештки задушених і роздавлених мучеників. Робітники своїми мозолястими руками безпристрасно піднімають небіжчиків і складають їх на фури; потім абияк накривають їх, перекидають і затягують мотузки; розбирають віжки – і фури рушають до Москви. …Простолюд, мовчки, юрмиться навколо трупів. У заціпенінні дивиться на околóдочного, який розштовхує ногою купу: допоможіть робітникам! Здалеку долинають звуки музики, що перериваються тріском барабанів і литавр. Ах, так! Адже нині свято!» [12, с. 112–113].

П. д'Альгейм свідчить, що, незважаючи на катастрофу й побоювання «народного невдоволення», святкувань не скасували, хоча Микола II уже о 10:30 знав про жахливу трагедію. До прибуття

царського подружжя натовп розігнали й заходи тривали за планом: «Гарматний салют. Імператор та імператриця з'являються на трибуні. Хор виконує "Слався" з опери "Життя за царя". І, як учорашня публіка в театрі, натовп тричі вигукує "Ура!" під управлінням капельмейстера. Цар поїхав – і страх одразу зник. Більше жодного слова про трагедію» [12, с. 110–111]. Зрозуміло, що Ходинська катастрофа стала черговим ударом по репутації царя. Утім через кілька місяців, напередодні 1897 р., Микола II записав у своєму щоденнику: «Дай, Боже, щоб наступний 1897 рік пройшов так само благополучно, як цей». Згодом, у зв'язку з подіями на Ходинці та кривавою неділею 9 січня 1905 р., радикальна опозиція охрестить царя прізвиськом «Микола Кривавий», з яким він досі фігурує в популярній літературі [11].

Усього через чотири місяці після «Ходинки», 23 вересня (5 жовтня) 1896 р., Микола II прибув з візитом до Франції. Як і в інших європейських країнах, там добре знали про трагічні реалії його коронації. Однак візит мав стати знаковою подією, що засвідчила б міцність франко-російського військово-політичного союзу, оформленого угодами 1891–1893 рр. за попереднього царя Олександра III. В основі франко-російського альянсу лежали зацікавлення Франції в прориві дипломатичної ізоляції після її поразки в 1871 р. у війні з Пруссією і втрати провінцій Ельзас та Лотарингія. Французи прагнули реваншу, і політика Росії на зближення з Францією породжувала великі надії у французів. Раптова смерть Олександра III в листопаді 1894 р. диктувала Парижу необхідність здобуття гарантій, що новий російський цар Микола II буде вірним політиці батька. «Аби продемонструвати, наскільки Франція є вірною Росії, Єлисейський палац готовий був звезти до Парижа хоч всю країну, аби вона привітала Миколу II. До того ж, підкуповуючи французьку пресу, Російська імперія спромоглася успішно розмістити у Франції багатомільярдні позики, більшу частину яких ніхто нікому не повернув» [13].

Упродовж візиту російської делегації Франція переживала шалений «російський тиждень». «Демонстрація велелюдної шани до російської імператорської пари на паризьких вулицях, якими проїжджав її кортеж, з боку французів, які позбулися свого короля, але палко вітали чужого царя, мала слугувати зміцненню союзу

Франції з Росією, такого потрібного для реалізації реваншистських намірів» [14].

Автор ґрунтовного апологетичного дослідження про царювання Миколи ІІ С. Ольденбург зазначає: «У Шербу́рі, куди прибув Микола ІІ з дружиною і 10-місячною донькою Ольгою, їх зустрічав президент Французької Третьої республіки Фелікс Фор. …Париж переповнився людьми: до 2 млн його населення додалося 930 тис. приїжджих. …Усе стало російським чи псевдо-російським: мило “le tsar”, цукерки з російським гербом чи прапором, посуд із царськими портретами, іграшки у вигляді російського ведмедя, царя, цариці і, навіть, “великої княжни Ольги”. …Відома іграшка “мужик і ведмідь” перетворилася на “царя і Фелікса Фора”. …З’явився і “франко-російський” голландський сир... У всьому цьому було чимало несмаку, але захоплення було безперечно щирим» [15, с. 68–69]. «Французька преса особливо наголошувала на візитах царя до голів обох палат Національних зборів – Лубе та Бріссона. Після прийому дипломатичного корпусу у президента Фора був банкет, в якому цар, згадавши про “цінні узи”, особливо підкреслював значення Парижа, як “джерела смаку, таланту, світла”» [15, с. 69].

Після офіційних заходів розпочалася «культурна програма» й стало зрозумілим, що ентузіазм, який так болюче вразить Лесю Українку, передався і французькій культурній еліті. Під час відвідин визначних місць Парижа царське подружжя разом із президентом Фором відвідали Велику паризьку оперу (Opéra Garnier), Собор Паризької Богоматері (Notre Dame de Paris), де їх зустрів Архієпископ Парижа кардинал Рішар де ла Вернь; старовинну Святу капелу (Sainte Chapelle), де росіянам показували Євангеліє Анни Ярославни (Реймське євангеліє. – Прим. Ю. Б., І. Б.); Пантеон (усипальницю видатних особистостей Франції в Латинському кварталі), могилу Наполеона в церкві Дому інвалідів [15, с. 69–70].

Удень під звуки «Боже, царя храни!» відбулося закладення мосту Олександра ІІІ для увічнення франко-російського союзу. При цьому видатний французький актор Ж. Муне-Сюллі декламував спеціально написаний вірш відомого поета Ж.-М. де Ередіа «Вітання імператору» (“Salut a l’Empereur”), присвячений візиту Миколи ІІ. «Нехай майбутнє назавжди зміцнить за тобою – славне ім’я твого

предка Петра», – ішлося в ньому. Далі царське подружжя було присутнє на засіданні Французької академії (Académie française). Вітаючи гостей, головуючий французький прозаїк і драматург, академік Е. Легуве нагадав про приїзд до Парижа Петра Великого 5 травня 1717 р. «Дозвольте, – зазначив Е. Легуве, – заздалегідь відсвяткувати сьогодні 200-ліття сердечної дружби між Францією та Росією». Було прочитано також вірш члена Французької академії Ф. Коппе, звернений до «славного сина великодушного царя Олександра Справедливого» [15, с. 69–70].

Із Французької академії «високі гості» попрямували до Паризької міської думи, площа перед якою була всуціль заповнена народом. «Другий день закінчився спектаклем-попурі в театрі "Comédie-Française", де особливе захоплення викликали вірші члена Французької академії Ж. Клареті... На третій день з ранку царське подружжя оглядало музеї Лувру. …День закінчився виставою в Салоні Геркулеса (один з інтер'єрів Великого Версальського палацу. – Прим. Ю. Б., І. Б.). Сара Бернар декламувала вірші Рене Сюллі-Прюдома – бесіду версальської німфи з тінню Людовіка XIV, який на закінчення говорив про царя: "Мені нема чого його вчити – щоб чинити правильно, він тільки повинен наслідувати приклад свого батька"» [15, с. 70–71].

Са́ме помпезність і непідробний ентузіазм, з якими «ліберальні» французи, особливо відомі тоді митці, зустрічали російського абсолютного самодержця, здивували не лише вільну Європу, а й прогресивні сили безпосередньо в Російської імперії. Неприємно вражена гостинністю «затятих республіканців» до ключової персони однієї з найпослідовніших світових тираній Леся Українка й пише відрите послання до французьких діячів культури [6].

Поема в прозі «Голос однієї російської ув'язненої» є зразком політичної публіцистики, поєднаної з творчим осмисленням і мистецькою інтерпретацією важливих для Лесі Українки суспільних проблем. У ній молода поетеса розкриває ряд ключових проблем – деградацію митця, який служить деспотії, фальшивість імперської «величі», протистояння свободи й рабства, а також утвердження моральної вищості пригноблених.

На самому початку письменниця чітко протиставляє свій «голос невільниці» та «голоси слави» відомих культурних авторитетів через

висловлення антитези між «великими іменами», які вшановували російського імператора, та «слабеньким співом однієї поневоленої»: «Великі імена і гучні голоси! Їхня слава лунає цілим світом!.. Зрозуміло, слабенький спів однієї невільниці не матиме змоги привернути увагу цих величних півбогів, увінчаних лавровими та трояндовими вінками. Але ми не такі, бідні ув'язнені поети, ми призвичаїлися до пісень без відгуку, до нездійснених прохань, до даремних проклять, до безутішних сліз, до приглушених стогонів» [4, с. 401].

При цьому Леся Українка наголошує на непоборності внутрішньої свободи: «Можна все згнітити, за винятком голосу душі, – він дасть себе почути і в дикій пустелі, і серед натовпу, і навіть перед царями. І чоло, що ніколи не зазнало лаврів, не менш горде, не менш чисте, воно не потребує лаврів, щоб приховати якесь безчестя. І голос, що ніколи не збуджував луни в золоті, не менш вільний, не менш щирий, він не потребує славетних тлумачів, щоб бути добре зрозумілим. Дозвольте ж нам співати! Пісні – це єдине наше добро, бо все можна згнітити, за винятком голосу душі» [4, с. 401]. У такий спосіб Леся Українка виводить головну ідею твору – голос справжнього митця завжди протистоятиме тиранії.

Центральне місце в «маленькій поемі» посідає засудження моральної капітуляції діячів культури через критику поетів і артистів, які добровільно підпорядковують талант служінню монархові: «Ганьба лицемірній лірі, улесливі струни якої наповняли акордами зали Версаля. Ганьба чаклуванню зрадливої німфи, яка з хаосу віків викликала морок. Ганьба вільним поетам, які перед чужинцем дзвенять ланками своїх добровільно накладених кайданів. Неволя ще мерзотніша, коли вона добровільна» [4, с. 401]. Так поетеса висловила ключове морально-етичне переконання: примусове поневолення є трагічним, однак значно ганебнішою є добровільна зрада митця власному покликанню.

Важливою думкою в памфлеті є дилема історичної пам'яті та парадоксів свободи – Париж постає символом боротьби з тиранією: «Ганьба вам, актори, коли ви блюзнірськими вустами вимовляєте велике ім'я Мольєра, який колись своїм уїдливим глумом підточував жахливого велетня, що його створив для Франції небіжчик король-

сонце. Привид цього короля, такий блідий напередодні, почервонів від радощів, наслухавшись ваших пісень у місті Парижі, цьому місті-царевбивці, кожний камінь якого кричить: “Геть тиранію!” Горе старовинним містам, яких заплісняві каміння, іржаві ліхтарі та тісні площі є великими промовцями і не вміють мовчати… Добрі французи, заведіть нашого царя подалі від цього міста привидів до Шалону, до Тріанону, все однаково куди, але подалі, бо тут, у кімнатах Антуанетти і Людовіка, кошмари можуть порушити його відпочинок після такого тріумфу, після таких жертв, що устилали дорогу його колісниці цезаря, яка проїздила по мертвих. Чи даремно після вашої сполошної “Марсельєзи” співано найсумніший приспів: “Боже, царя храни!”» [4, с. 401–402]. У цих словах Леся Українка протиставляє свободу як здобуток революційної демократичної республіканської Франції сучасному лицемірному догоджанню правителеві Російської імперії.

У символічному образі мосту, закладеного під час візиту Миколи ІІ та названого на честь його батька, абсолютного самодержця Олександра ІІІ, який «мусить з’єднувати народи», Леся Українка висуває ідею про крихкість будь-яких союзів, побудованих на деспотизмі, висловлює пророцтво неминучих революцій: «Добре ж будуйте міст, що мусить з’єднувати народи, хай буде він не менш міцний, ніж старовинні царські мости в Парижі і Москві. Вони ж добре витримали невгамовний танець позбавленого кайданів натовпу, підбурюваного ненавистю, освітленого пожежами. Подбайте ж, щоб ваш міст не завалився незабаром під час спалаху одного з цих великих народних балів, воєн чи революцій, цих блискучих маскарадів» [4, с. 402]. З погляду Лесі Українки, імперські союзи постають як тимчасові та приречені перед силою народних рухів.

Одним із найяскравіших місць памфлету є вбивча іронія поетеси щодо сфабрикованої облудної російської імперської «величі» та саркастичне розвінчання фальшивого, але так добре розтиражованого, «величного» статусу Росії. Леся Українка подає презирливу, нищівну оцінку російській монархії, за грандіозністю якої приховується справжнє убожество: «Чи ви знаєте, славетні побратими, що таке убожество? Убожество країни, яку ви називаєте такою великою? Це ж ваше улюблене слово, це бідне слово “велич”, смак до величного

природжений французам. Так, Росія величезна, росіянина можна заслати аж на край світу, не викидаючи поза державні межі. Так, Росія величезна, голод, неосвіченість, злодійство, лицемірство, тиранія без кінця, і всі ці великі нещастя величезні, колосальні, грандіозні. Наші царі перевищили царів єгипетських своєю схильністю до масивного, їхні піраміди високі й дуже міцні. Ваша Бастілія була ніщо в порівнянні з ними» [4, с. 402–403]. Отже, для Лесі Українки російська «велич» визначається лише масштабом злиднів і репресій.

Важливою ідеєю «маленької поеми» є образ Росії як тотальної в'язниці: «Приходьте ж, великі поети, великі артисти, подивитися на велич наших бастільських фортець, зійдіть з естрад, здійміть ваші котурни й огляньте нашу прекрасну в'язницю. Не бійтесь, побратими, в'язниця поетів, що люблять волю, батьківщину і народ, не така тісна, як інші місця ув'язнення, вона простора й її славне ім'я – Росія. Поет може там мешкати, і навіть у безпеці, позбавившись тільки імені або позбавившись усього» [4, с. 403]. Цей мотив узагальнює образ імперії як простору несвободи, що поглинає не лише окремих осіб, а й цілі народи.

Фінал памфлету підкреслює моральну вищість «невільниці» над «вільними» поетами, що піддалися офіціозу: «Живіть собі спокійно, побратими, прославлені вашими великими іменами. А ти, французька музо, вибач співачці-невільниці, позбавленій імені. Все-таки я менше тебе зневажила своєю убогою прозою, ніж твої вільні друзі в своїх прекрасних, улесливих віршах» [4, с. 403]. Таким чином, твір є суцільним утвердженням віри авторки в неминучість моральної перемоги правди і свободи над улесливим раболіпством.

У «Голосі однієї російської ув'язненої» Леся Українка постала мислителькою європейського масштабу, яка гостро реагує на політичні та культурні виклики епохи. Твір викриває добровільне рабство митців, сатирично розвінчує імперську ідеологію Росії, утверджує ідеали свободи та передвіщає неминучі революційні потрясіння. Центральним є мотив нездоланного «голосу душі», що символізує духовну незнищенність людської гідності навіть у найбільш репресивних умовах.

Поступові кола у європейських країнах, у тому числі в Росії та Австро-Угорщині, до складу яких входили українські землі, були

обурені грандіозним прийомом, який «вільна країна» Франція влаштувала «деспоту». У 1896 р. відбувалися масові робітничі економічні страйки, зокрема на петербурзьких текстильних підприємствах, викликані закриттям фабрик на три дні (14–16 травня 1896 р.) коронаційних урочистостей, тоді як адміністрація погоджувалася оплатити лише один день.

Особливо небезпечним для самодержавства було наростання студентського руху. В урядовому повідомленні від 5 грудня 1896 р. зазначалося, що в студентському товаристві Москви існує «союзна рада», що об'єднує 45 «земляцтв», яка під час «французького турне» Миколи II висловлювала французьким студентам «своє обурення з приводу підлабузництва вільної нації перед представниками самодержавного режиму». «Рада» звернулася до студентів із закликом влаштувати під час панахиди 18 листопада 1896 р., у день півріччя трагедії на Ходинці, демонстрацію на Ваганьківському цвинтарі. Протидія поліції цій акції та викликані нею студентські заворушення закінчилися затриманням 711 осіб [15, с. 77–78]. Проурядова преса намагалася створити картинку поблажливого, ледь не «батьківського» ставлення влади до студентських акцій. Поширювалися думки про те, що уряд віднісся до студентів гуманно – «як до молоді, що вчиться, а не як до змовників, що бунтують». Однак згаданий С. Ольденбург відверто наголошував, що «головна сила студентських заворушень полягала в пасивному співчутті до них значної більшості російського освіченого суспільства» [15, с. 78].

Зовсім по-іншому тодішнє протистояння між владою та студентством постає в листах Лесі Українки. У листі від 7 (19) грудня 1896 р. до Л. Драгоманової поетеса повідомляла, що «…у Київі було багато обисків та арестів, поліція забралась навіть в самий університет і там обшукала лабораторію і навіть кабінет одного професора (М. Бунге. – Прим. Ю. Б., І. Б.). Після сього почали хапати студентів, між иншими ухопили одного нашого доброго знайомого (М. Кривинюка, тоді студента Імператорського ніверситету Святого Володимира, з яким на початку 1896 р. познайомилися Лариса та Ольга Косач. М. Кривинюка 24 листопада 1896 р. заарештовано за причетність до соціал-революційних гуртків і розповсюдження нелегальної літератури; ув'язнено протягом 15 місяців у Лук'янівській тюрмі;

виключено з університету із забороною вступу до всіх вишів імперії. – Прим. Ю. Б., І. Б.), і се навело на нас великий смуток, та не минув він і тепер, бо товариш і досі ще сидить, а по городі і досі ганяють "летучие отряды" (загони жандармерії та поліції, які здійснювали в основному нічні арешти. – Прим. Ю. Б., І. Б.). Се вже третій погром за сей рік!.. Докладніше прочитаєте про се в "Житі і Слові"» [1, с. 441; 2, с. 420–421].

Справа з публікацією «маленької поеми» була дуже важливою для Лесі Українки. Після відправлення статті Л. Драгомановій виникла місячна перерви у її листуванні з дядиною. Сталося це через серйозне загострення хвороби («нога за остатній час … зовсім не хотіла мені служить») і складний курс лікування в Києві («положили мене в "абсолютний покой" і роблять вприскування йодоформу. Се процедура довга і непріятна, та нічого робить»). Однак у листі до Л. Драгоманової від 7 (19) грудня 1896 р., попри недугу й «громадські біди», Леся Українка опікується долею свого листа: «Чі отримали Ви petit poème en prose? [маленьку поему в прозі (франц.). – Прим. Ю. Б., І. Б.]. І що з того вийшло? Як бачите, я не складаю своєї остатньої зброї. Взагалі я тепер дуже лиха і недобра, і гірш усього, що не хочу подобрішати, бо не варт!...» [1, с. 440–442; 2, с. 420–421].

Як уже знаємо з листа Лесі Українки до Л. Драгоманової від 6 (18) листопада 1896 р., одним із стимулів до написання «Голосу ув'язненої» стала відома їй історія з відповіддю російських студентів на привітання бельгійських ровесників у зв'язку з коронацією Миколи II, опублікованою у віденській соціал-демократичній газеті "Arbeiter Zeitung" (у листі до Л. Драгоманової Леся Українка додає, що протест був також «надрукований у французькій "La Réforme" і передрукований у львівському "Житіє і слові"» [1, с. 439; 2, с. 418]. Справді, той протест із поясненнями та коментарями опубліковано в часописі в розділі «Вісти з Росії» [16, с. 56–61]. Автор матеріалу на псевдонім Spektator (спостерігач, глядач, очевидець. – Прим. Ю. Б., І. Б.) дає негативну відповідь на своє ж засадниче запитання (далі в цитатах збережено особливості правопису в часописі): «Справді, чи істнує ще "нравственна", свідома гідности людської, ідейна і свобідна Европа, …судячи з того, як приняла Европа

царську коронацію?» [16, с. 56]. Виявляється, у російських підцензурних виданнях 29 травня 1896 р. надруковано повідомлення про одержання студентами петербурзького Лісового інституту телеграми від студентів Вищої лісової школи в Нансі (Франція) з висловлюванням «почуття найщирішої симпатії і вірної дружби при нагоді коронації його величества царя». Надрукована телеграма у відповідь нібито від російських студентів французькою мовою («Прийміть, любі товариші, нашу найщирійшу подяку за сей новий доказ вашого братерства») виявилася «безвстидним фальсіфікатом, сфабрикованим сервілістичним начальством». Тому безпосередньо студенти вдалися до надрукування протесту без підписів у соціал-демократичній віденській "Arbeiter Zeitung" [16, с. 56]. Російські студенти зауважували, що подібну телеграму отримували й після смерті Олександра III, але наголошували, що не мають підстав «ані тішити ся коронацією нового самодержця, ані сумувати по смерти старого». Тому просять опублікувати свого листа, «щоб розкрити помилку, що лежить у самім факті присиланя нам таких чулих депеш»: «Найліпша часть россійськоі молодіжі не бере участи в подіях, що доторкають ся россійського абсолютізму. Коли се торжества, то торжества царя, а що до маси, то вона святкує, бо позбавлена світла просвіти, бо не знає, що чинить. При тім голодна юрба тисла ся до маніфестацій, щоби захопити окрушки, які їй кинено в формі добродійного угощеня. Катастрофа на Ходинському полі, при котрій, навіть по урядовим даним, згибло около 2000 народа, се доказ на те, яку притягаючу силу мають ті окрушки. І просвічена часть россійськоі молодіжі, для котроі коронація – сімвол абсолютного самодержавства і зостанок варварських обичайів, і котра бачить, як заховує ся народ супроти сего акту, може із за сего тілько почувати глубокий біль». Петербурзькі студенти заявляють, що в Росії відсутні будь-які громадянські права, отже, немає можливостей для опозиційної діяльності, оскільки вона закінчується адміністративним засланням або Петропавлівською фортецею. Тому «тілько дякуючи таким неприродним порядкам, могла вийти відповідь, де висказано подяку за телеграми надіслані з нагоди царського домашнього празника. Ту подяку вложено в уста студентам россійським, котрих царська коронація стілько ж обходить, як от смерть шаха» [16, с. 57]. Студенти Лісового

інституту рішуче заявляють, що не сприймають ідеї французьких колег «слати нам чутливі телеграми з нагоди різних свят пануючої династії» та відрікаються від солідарності з французькою «буржуазійною молодіжю, бо єі ідеалі зовсім супротилежні нашим», адже «найліпша часть россійськоі молодіжі з великим зацікавленєм займає ся суспільними питанями і просто чи посередно бере участь в революційній боротьбі з абсолютизмом та капіталізмом у купі, коли многі з між неі віддають усю свою працю для робітницької верстви, що починає розвивати ся і пізнавати свою силу». Вони вважають «сердечні гратуляційні телеграми з нагоди празника абсолютізму …кровавою наругою» [16, с. 57]. Наостанок наголошують, що від «далекої Франції і французького пролетаріату» ждуть «привіта не з окликом: “Нехай жиє неволя!”, а закликом: “Нехай жиє свобода, рівність, братерство!”» [16, с. 58]. Такі публічні протестації російських студентів у закордонній пресі були тоді поширеним явищем. Леся Українка була знайома з ними не лише як читачка «Життя і слова», а й активна його дописувачка. Природно, що вона хотіла публічно виявити солідарність зі студентською молоддю.

Ще один такий відкритий лист передруковано за підписом “Homo” в тому ж таки т. V часопису за 1896 р. Це відповідь студентської асоціації Московського університету на запрошення 17 березня 1896 р. студентів Університету Глазго (Велика Британія) прислати делегацію для участі в ювілейному святі на честь професора лорда Кельвіна (Томсона), запланованому на 15–16 червня 1896 р. [16, с. 469]. Лист цікавий тим, що в ньому детально висвітлено обставини життя студентства в Російській імперії, які, у принципі, роблять неможливим будь-яку участь студентських корпорацій у таких спільних святкуваннях. «Студенти не можуть брати участи ні в якій діяльности, що має коллектівний характер, се б то нам заборонено посилати від себе делегатів куди б там не було і для чого б там не було, заборонено збиратись на сходини для розвязання якого будь питання, заборонено закладати товариства для якоі будь ділі. Сим пунктом визначуєть ся характер відносин між студентами і йіх урядом; студенти не можуть зректись свідомости своєі солідарности, а йіх уряд всіма силами стараєть ся викоренити з них сю свідомість, уживаючи часом що найдикійших, що найжор-

стокійших способів. …Загальна ж адміністрація, то б то орган міністерства справ внутрішніх у своїм пориванню задавити всяку ознаку суспільної самодіяльности, найбільшу увагу звертає на студентів яко людей "неблагонадійних" par excellence (насамперед. – Прим. Ю. Б., І. Б.). Вона підбурює проти нас менше культурні верстви людности, як проти зломисленників бунтівників, обставляє нас шпігами, що ховають ся нерідко під нашою академічною одежею, часом навіть висилає між нас провокаторів. У нас постійно роблять ревізії, найбільш діяльних з нас карають адміністраційно, відбирають йім волю а іноді на цілі роки висилають з університетів, що для багатьох являєть ся неможливістю закінчити освіту і працювати на обібранім полі. Чимало вже інтелігентних і енергічних людей згубив сей поліцейський режім з усією його самоволею» [16, с. 470].

Окремим цікавим місцем цієї відповіді є детальний опис існуючої в Московському університеті «потайної організації» – «Союзу земляцтв» на чолі із Союзною радою, що складається з 45 представників колективних одиниць союзу. Метою організації було піднесення інтелектуального й морального рівня студентства, матеріальна взаємодопомога та боротьба з ворожими студентам силами [16, с. 471]. Небезінтересними в цьому матеріалі є чимало подробиць із життя студентської організації в Російській імперії: склад, принципи організації, засади діяльності студентських земляцтв, таємної діяльності «Центральної каси взаємної запомоги студентів» тощо. Повідомлялося, що «в Москві земляцьких організацій далеко більше, як у Петербурзі, – там в склад їх входить 80 % з загального числа всіх студентів, тоді як в Петербурзі тілько 20 %» [16, с. 471]. Стверджувалося, що такі земляцтва працювали і в інших університетських містах – Харкові, Києві, Дерпті та ін.

Показовою ілюстрацією безправного становища студентства в Російській імперії є описана далі в «Житі і слові» «історія з професором Шіллєром» навесні – восени 1896 р. в Київському університеті, очевидно також відома Лесі Українці [16, с. 472–473]. Очевидно, Леся Українка відчувала моральний обов'язок підтримати боротьбу щирого у своїх пориваннях студентства проти безправного становища в самодержавній Росії, а солідарність із студентською

молоддю була одним з важливих стимулів до створення «маленької поеми в прозі».

Проведене дослідження дає можливість зробити кілька принципових **висновків**. Аналіз контексту появи відкритого листа Лесі Українки до французької культурної еліти «Голос однієї російської ув'язненої» демонструє її глибоку обізнаність із міжнародними суспільно-політичними процесами середини – другої половини 1890-х років, її чутливість до суперечливих ситуацій, коли Франція захоплено вітала очільників російського самодержавного режиму. Саме на цьому тлі її текст набуває значення морально-політичного протесту, спрямованого не лише проти конкретного історичного епізоду, а й проти загальноєвропейської тенденції толерувати деспотизм задля власних прагматичних інтересів.

Памфлет постає не лише як художній твір у формі «маленької поеми в прозі», а і як важливий документ, що виражає зрілі антимонархічні й антидеспотичні переконання авторки. У центрі твору – безкомпромісне викриття тиранії, добровільного рабства та лицемірства європейської культурної еліти, яка, відмовившись від власних ідеалів свободи, стала співучасницею імперської пропаганди.

«Голос однієї російської ув'язненої» є свідченням формування в Лесі Українки цінностей і переконань, у центрі яких перебуває свобода особистості та нації, неприйняття будь-яких форм добровільної покори, віра в моральну силу слова. Таким чином, памфлет можна розглядати як програмний текст її громадянської позиції, що поєднує національний вимір боротьби з універсальними європейськими ідеалами свободи й гідності.

Таким чином, з одного боку, памфлет увиразнює творчу еволюцію поетеси, розширюючи рамки традиційної літературної діяльності в бік активної політичної публіцистики. З іншого – він є свідченням духовного опору імперській ідеології, актуальність якого не втрачається і в сучасному контексті боротьби за свободу, права людини та національну незалежність.

Список бібліографічних посилань

1. Леся Українка. Повне академічне зібрання творів : у 14 т. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2021. Т. 11 : Листи (1876–1896). 600 с.

2. Леся Українка. Листи: 1876–1897 / упоряд. В. А. Прокіп (Савчук). Київ : Комора, 2016. 512 с.

3. Косач-Кривинюк О. П. Леся Українка: хронологія життя і творчости. Нью-Йорк : Вид. Спілка «Гомін України», 1970. 923 с.

4. Леся Українка. Повне академічне зібрання творів : у 14 т. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2021. Т. 7 : Літературно-критичні та публіцистичні статті. 680 с.

5. Леся Українка. La voix d'une prisonnière russe. *Леся Українка: Енциклопедія життя і творчості.* URL: https://www.l-ukrainka.name/uk/Publicistics/LaVoix.html (дата звернення: 17.06.2025).

6. Романов С. Голос однієї російської ув'язненої. *Леся Українка: Енциклопедія життя і творчості.* URL: https://www.l-ukrainka.name/uk/Studies/PrisonersLetter.html (дата звернення: 10.07.2025).

7. Леся Українка. Зібрання творів : у 12 т. Київ : Наук. думка, 1977. Т. 8 : Літературно-критичні та публіцистичні статті. 318 с.

8. [Обнинский В. П.] Последний самодержец: Очерк жизни и царствования императора России Николая II. Berlin : [Eberhard Frowein Verlag], 1912. 561 с. URL: https://www.flickr.com/photos/alexander_volok/54162580520/in/album-72177720322147121 (дата звернення: 03.07.2025).

9. Ходынская трагедия: почему во время празднования коронации Николая II погибло больше тысячи человек. *Культурология.* 2016. 16.02. URL: https://kulturologia.ru/blogs/160216/28462 (дата звернення: 30.06.2025).

10. Ходинська трагедія. *Вікіпедія. Вільна енцикл.* URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Ходинська_трагедія (дата звернення: 28.06.2025).

11. Гудзик К. Царські гостинці – Ходинка. *День.* № 58. 2006. 7.04. URL: https://day.kyiv.ua/article/ukrayina-incognita/tsarski-hostyntsi-khodynka (дата звернення: 24.06.2025).

12. Николай II. Материалы для характеристики личности и

царствования. М. : Издание журн. «Голос минувшего», 1917. 256 с. URL: https://www.phantastike.com/history/kolavt_golos_minuvshego_t49/djvu/view (дата звернення: 27.06.2025).

13. Шама О. Нагріти по-російськи. Як сторіччя тому Росія зачаровувала Францію золотими обіцянками, а зараз ситуація повторюється знову. *NV.UA*. 2020. 1.01. URL: https://nv.ua/ukr/world/countries/rosiya-franciya-istoriya-100-rokiv-tomu-i-zaraz-emmanuel-makron-50061802.html (дата звернення: 25.06.2025).

14. Нахлік Є. Франків переклад «Анни Русинки». *Zbruč*. 2020. 12.05. URL: https://zbruc.eu/node/97594 (дата звернення: 25.06.2025).

15. Ольденбург С. С. Царствование императора Николая II : в 2 т. Белград, 1939. Т. 1. Кн. 1 : Самодержавное правление (1894–1904). 224 с. URL: https://surl.li/gmczdc (дата звернення: 05.07.2025).

16. Вісти з Росії. *Житє і слово : вістник літератури, політики і науки*. Львів : З друкарні інститута Ставропігійського, 1896. Т. 5. 504 с. URL: https://surl.li/ckidzq (дата звернення: 24.07.2025).

References

1. Lesia Ukrainka. (2021). Povne akademichne zibrannia tvoriv: u 14 t. [Complete academic collection of works]. (Vols. 1-14; Vol. 11). Lutsk: Volynskyi natsionalnyi universytet imeni Lesi Ukrainky [in Ukrainian].

2. Prokip (Savchuk), V. A. (Compiler). (2016). Lesia Ukrainka. Lysty: 1876-1897 [Lesya Ukrainka. Letters: 1876-1897]. Kyiv: Komora [in Ukrainian].

3. Kosach-Kryvyniuk, O. P. (1970). Lesia Ukrainka: khronolohiia zhyttia i tvorchosty [Lesya Ukrainka: chronology of life and creativity]. New York: Vydavnycha Spilka “Homin Ukrainy” [in Ukrainian].

4. Lesia Ukrainka. (2021). Povne akademichne zibrannia tvoriv: u 14 t. [Complete academic collection of works]. (Vols. 1-14; Vol. 7). Lutsk: Volynskyi natsionalnyi universytet imeni Lesi Ukrainky [in Ukrainian].

5. Lesia Ukrainka. La voix d’une prisonniire russe [Lesya Ukrainka. The voice of a Russian prisoner]. *Lesia Ukrainka: Entsyklopediia zhyttia i tvorchosti – Lesya Ukrainka: Encyclopedia of life and creativity* [in Ukrainian]. Retrieved June 17, 2025, from https://www.l-ukrainka.name/uk/Publicistics/LaVoix.html

6. Romanov, S. Holos odniiei rosiiskoi uv'iaznenoi [The Voice of a Russian Prisoner]. *Lesia Ukrainka: Entsyklopediia zhyttia i tvorchosti – Lesya Ukrainka: Encyclopedia of life and creativity* [in Ukrainian]. Retrieved July 10, 2025, from https://www.l-ukrainka.name/uk/Studies/PrisonersLetter.html

7. Lesia Ukrainka. (1977). Zibrannia tvoriv: u 12 t. [Collected Works]. (Vols. 1-12; Vol. 8). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

8. [Obninskii, V. P.]. (1912). Poslednii samoderzhets: Ocherk zhizni i tsarstvovaniia imperatora Rossii Nikolaia II [The last autocrat: An essay on the life and reign of the Russian emperor Nicholas II]. Berlin: [Eberhard Frowein Verlag] [in Russian]. Retrieved July 3, 2025, from https://www.flickr.com/photos/alexander_volok/54162580520/in/album-72177720322147121

9. Khodynskaia trahediia: pochemu vo vremia prazdnovaniia koronatsii Nikolaia II pohiblo bolshe tysiachi chelovek [Khodynka tragedy: why more than a thousand people died during the celebration of the coronation of Nicholas II]. (2016). *Kulturolohiia – Cultural studies* [in Russian]. Retrieved June 30, 2025, from https://kulturologia.ru/blogs/160216/28462

10. Khodynska trahediia [Khodynka tragedy]. *Vikipediia. Vilna entsyklopediia – Wikipedia. The free encyclopedia* [in Ukrainian]. Retrieved June 28, 2025, from https://uk.wikipedia.org/wiki/Ходинська_трагедія

11. Hudzyk, K. (7.04.2006). Tsarski hostyntsi – Khodynka [Royal gifts – Khodynka]. *Den – Day, 58* [in Ukrainian]. Retrieved June 24, 2025, from https://day.kyiv.ua/article/ukrayina-incognita/tsarski-hostyntsi-khodynka

12. Nikolai II. Materialy dlia kharakteristiki lichnosti i tsarstvovaniia [Nicholas II. Materials for characterizing personality and reign]. (1917). Moscow: Izdanie zhurnala "Holos minuvsheho" [in Russian]. Retrieved June 27, 2025, from https://www.phantastike.com/history/kolavt_golos_minuvshego_t49/djvu/view

13. Shama, O. (2020). Nahrity po-rosiisky. Yak storichchia tomu Rosiia zacharovuvala Frantsiiu zolotymy obitsiankamy, a zaraz sytuatsiia povtoriuietsia znovu [Warming up in Russian. How a century ago Russia charmed France with golden promises, and now the situation is repeating itself again]. *NV.UA* [in Ukrainian]. Retrieved June 25, 2025, from https://

nv.ua/ukr/world/countries/rosiya-franciya-istoriya-100-rokiv-tomu-i-zaraz-emmanuel-makron-50061802.html

14. Nakhlik, Ye. (2020). Frankiv pereklad "Anny Rusynky" [Frank's translation of "Anna Rusinka"]. *Zbruč* [in Ukrainian]. Retrieved June 25, 2025, from https://zbruc.eu/node/97594

15. Oldenburh, S. S. (1939). Carstvovanie imperatora Nikolaja II: v 2 t. [The reign of Emperor Nicholas II]. (Vols. 1-2; Vol. 1; Book 1). Belgrade [in Russian]. Retrieved July 5, 2025, from https://surl.li/gmczdc

16. Visty z Rosii [News from Russia]. (1896). *Zhytie i slovo: vistnyk literatury, polityky i nauky – Life and the Word: a Herald of Literature, Politics, and Science.* Vol. 5. Lviv: Z drukarni instytuta Stavropihiiskoho [in Ukrainian]. Retrieved July 24, 2025, from https://surl.li/ckidzq

Стаття надійшла до редакції 31.08.2025.

Yurii Bezzub,
Senior Lecturer,
Department of Historical and Civic Education
Institute of In-Service Training
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
18/2 Bulvarno-Kudriavska St., Kyiv 04053, Ukraine
e-mail: y.bezzub@kubg.edu.ua
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8259-4978
Web of Science Researcher ID: GNM-9515-2022
Scopus Author ID: 57218449833

Iryna Bezzub,
Research Associate,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine
3 Holosiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine
e-mail: irabezzub@ukr.net
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3561-5991
Web of Science Researcher ID: GNP-5437-2022

Captivity is Even More Vile When it is Voluntary*. Lesya Ukrainka's Pamphlet *The Voice of a Russian Prisoner

The article presents an analysis of Lesya Ukrainka's pamphlet *The Voice of a Russian Prisoner* (1896). The work was written in response to the demonstratively solemn reception of the Russian imperial couple by the French cultural elite during their visit to France. Based on the writer's epistolary legacy,

contemporary accounts, and historical sources, the study reconstructs the historical, political, cultural, and social context that determined the emergence of this text.

The pamphlet is considered an important work of Ukrainian political journalism of the late nineteenth century, combining literary reflection with civic critique. It embodies key ideas such as the condemnation of the moral degradation of artists who voluntarily subordinate their talent to despotism; the exposure of Russia's false imperial "greatness"; the criticism of the hypocrisy of the French cultural elite, which betrayed its own revolutionary ideals; and the affirmation of the spiritual strength and moral superiority of the oppressed. Particular emphasis is placed on the motif of the "voice of the soul" as a symbol of the indestructibility of human dignity, even under repressive conditions.

It has been demonstrated that *The Voice of a Russian Prisoner* is not only a literary text but also a significant document reflecting the formation of Lesya Ukrainka's worldview, her civic stance, and her European outlook. The pamphlet attests to the maturity of the author's anti-monarchist convictions, her solidarity with democratic movements and student protests, as well as her critical interpretation of the contradictions of European politics in the late nineteenth century.

The article emphasizes the importance of the pamphlet as a programmatic work that combines national and pan-European dimensions of the struggle for freedom, dignity, and human rights. Its message remains relevant in the contemporary context of resisting imperial aggression and defending national independence.

Keywords: Lesya Ukrainka, pamphlet, *The Voice of a Russian Prisoner*, Franco-Russian relations, cultural elite, European context, freedom and despotism, civic position.